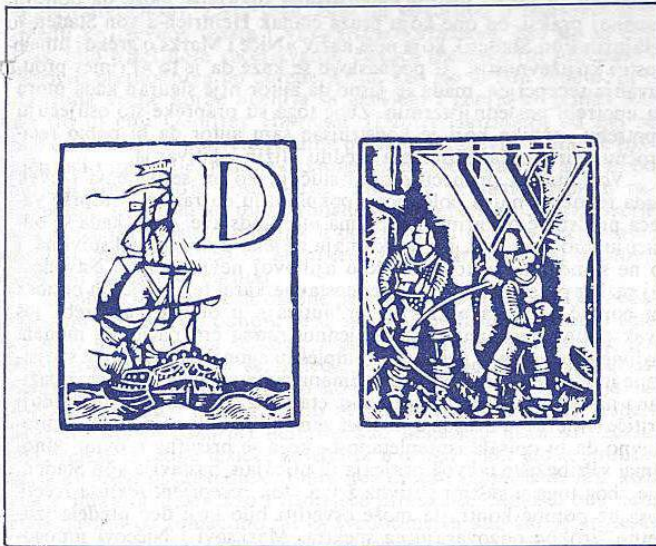

Hajne koji su ispunili potrebe ruske literature i na taj način bili prilično daleko od svojih zapadnjačkih uzora.

Sučajevi takvih negativnih uticaja ovakve »stvaralačke izdaje« nisu ograničeni samo na prevode i odnose uticaja koji postoje između različitih nacionalnih literatura, oni se prirodno javljaju i unutar pojedinih nacionalnih literatura, pa i tu ne samo od jedne epohe do druge, već i unutar jedne iste epohe od jedne socijalne grupe do druge.

Ako se kao kriterijum za prvobitnu i pravu vrednost jednoga dela sa literarno-sociološkog stanovišta postavi problem delovanja toga dela na savremenog čitaoca unutar same nacionalne literature, onda takva postavka može imati samo uslovnu vrednost. Doduše, poznavanje ovih činjenica može ponekad da pruži znatna saznanja, ali može se i desiti, posebno baš u slučaju velikih i značajnih literarnih dela, da njihov prvi uspeh kod savremenih čitalaca ponekad počiva na nesporazumu koji mnogome odgovara problemu »stvaralačke izdaje«. Escarpit ovde pokreće bitne probleme kada pokreće pitanje kako je možda sposobnost izazivanja ovakve »stvaralačke izdaje« obeležje velike umetnosti. Na taj način postaje jasna sva kompleksnost ovoga problema. Sigurno je da su upravo velika literarna dela u velikoj meri višeslojevita, dok sociološki relevantna promena može ponekad da zahvati samo ovaj ili onaj površinski sloj dela iza kojeg ostaje netaknuta vanvremenska – ljudska esencija dela. Ponekad se, doduše, može desiti da sociološki

uslovljene pretpostavke razumevanja ili nerazumevanja zaista zahvataju najužu srž dela, pri čemu se ta srž, istina, ne može osetiti niti uništiti, ali se može potpuno zamagliti. Prava i neposredna snaga zračenja jednog značajnog dela delovaće do izvesne mere i nadalje u toj izobličenoj formi.

Literarno-sociološki veoma važan problem čine konačno i oni uticaji koje je Ulrich Vajsštajn (Ulrich Weisstein) nazvao »krivo shvaćenim« uticajem. Pod ovakvim pogrešnim uticajem ili afinitetima (Wahlverwandschaften – affinites) podrazumevaju se literarni slučajevi u kojima je paralelitet i srodnost biti dva dela toliko velika da se sa sigurnošću može pretpostaviti uticaj ranije nastalog dela na novije delo. Van Tighem je citirao dva tipična slučaja.

Zil Lemetr (Jules Lemaitre) je na osnovu upadljive paralelnosti socijalnih i moralnih ideja u delima Henrika Ibzena (Ibsen) i Žorž Sandove (George Sand) došao do zaključka da je Ibzen u velikoj meri morao biti pod uticajem Žorž Sandove. Georg Brandes je u jednom odgovoru na ovu tvrdnju ukazao na činjenicu da Ibzen nikada nije čitao Žorž Sandovu. Sa stanovišta istraživanja direktnih uticaja ova Brandesova tvrdnja od najveće je važnosti. Literarno-sociološki posmatrano ta činjenica je manje važna, pošto je Ibzen na osnovu paralelne društveno-istorijske situacije obrađivao paralelne probleme. Od manjeg je značaja da li je na osnovu ovih dubljih razloga bio direktno pod uticajem Sandove ili je iz sopstvenih poriva došao do adekvatnih obrađivanja problema, pogotovu što njegova dela ne predstavljaju ni u kom slučaju direktne plagijate.

Kao drugi primer izabrao je Van Tieghem »lažan uticaj« Čarlsa Dikensa na Alfonsa Dodea (Alphonse Daudet), naročito polazeći od romana *Le Petit Chose*. Drugim rečima, to znači da su sociološki posmatrano unutrašnje veze problematike uticaja značajnije od spoljašnjih.

Odlomak iz dela *Die gelenkten Musen*, Europa Verlag, Wien 1971.

Sa nemačkog:
Pavica Mrzović

o nekim novijim teorijama recepcije i uticaja i njihovim implikacijama u proučavanju međunarodnih književnih odnosa

john boening (džon bening)

Avgusta 1831. godine grupa od petnaest uglednih engleskih književnika poslala je Geteu nešto što je smatrala prikladnim poklonom prilikom osamdeset prvog rođendana Olimpljanina: ukrasjen, izgraviran pečat sa posvetom »Nemačkom Majstoru«. Uz pečat je poslato i pismo koje poklon objašnjava kao izraz poštovanja i zahvalnosti duhovnih učenika svome duhovnom učitelju, a među njegovim potpisnicima bili su Valter Skot, Robert Saudi, Vilijam Vordsvort i mladi Tomas Karlajl, čija je supruga izradila dizajn ovoga poklona. Pečatu gospođe Karlajl, koji se danas nalazi u zbirci Geteovog Nacionalnog muzeja u Vajmaru, posvećena je velika pažnja u onovremenoj britanskoj štampi, a i sam povod kojim je ovaj uručen široko je obeležen u Engleskoj. Ovaj je događaj, izgleda, bio znamenit, kako za Britance, tako i za Getea, o čemu svedoči i vidljivo oduševljenje sa kojim je George Henry Lewes (Džordž Henri Luis) prepričao celu epizodu u Geteovoj biografiji pisanoj jednu generaciju docnije. Lewes je preštampao poklon-pismo u celosti, pišući o toplini s kojom ga je primio Gete.

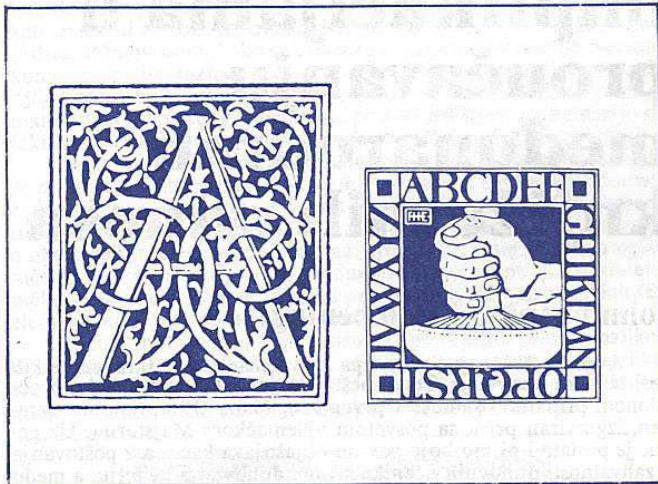
Rodendanski pečat je izgledom impresivna stvar, mada možda malo upadljiva za naše standarde, ali on predstavlja događaj a ne estetsku činjenicu, događaj kojim nameravam da, s jedne strane, ilustrujem nedovoljnost našeg tradicionalnog pristupa u proučavanju internacionalnih književnih odnosa, a sa druge, mogućnosti koje nagoveštavaju dva novija pristupa konceptu književnih uticaja i recepcije. Ono što želim da kažem sastoji se u tome da puni značaj poklona Geteu i nekih drugih sličnih događaja koji nastaju u mreži kontakata među književnostima različitih zemalja, nije uočen kako valja u konvencionalnim pristupima, što smo ih mi komparatisti definisali i poticali.

Sve otkad je komparativna književnost postala ono što jeste – organizovana akademska disciplina, povezivali su je sa proučavanjima internacionalne književne recepcije i književnih uticaja. Uprkos onim trenucima kada se vrednost i ostvarivost takvog proučavanja dovodila u pitanje, bilo u okvirima same discipline, bilo izvana, ipak su komparatisti u svom javnom istupanju posvetili izuzetnu pažnju pokušajima da se definišu: »uticaj«, »recepcija«, »Wirkung«, »uspeh« i slični termini. Bilo da je ovo bavljenje definicijama posledica odbrambenog stava relativno mlade discipline nestrpljive da dokaže svoju pouzdanost čvršće utemeljenim kolegicima, bilo da je ono proizašlo iz više hvalevredne želje da se uvede red i konzistentnost u područje istraživanja (jer je ovo dugo karakterisala terminološka nepreciznost i metodološka neformalnost), ta je vrsta tradicionalnog postupanja na našim simpozijumima, kongresima, u našim metodološkim udžbenicima, u našoj ulozi akademskih predavača i mentora, uopšte potcrtała postojanje »ontološkog jaza« između književnog umetničkog dela i »sveta«, te tako učinila da se dolazeće generacije komparatista, kada se odvažavaju na proučavanje uticaja i recepcije, opominju na navodnu razliku i odelitu prirodu ta dva posla. Možda je to konvencionalno grananje nekad i bilo korisno kada je služilo disciplinarnoj konzistenciji, ali nas ono sprečava da se bavimo takvim međunarodnim transakcijama kao što je rođendanski poklon Geteu, na svaki drugi, osim na parcijalan način.

Da bismo ovo ilustrovali, dopustite mi da u vrlo kratkim crtama prikazem stanje naših proučavanja o prisustvu nemačke

književnosti u Engleskoj tokom 19. veka, tj. u periodu kojeg je Leslie Stephen (Lesli Stiven) u svom pogledu na prošlost obeležio kao period »uvoza Nemaca«. Ne treba biti specijalist za anglo-germanske književne odnose, da bi se znalo da je ovaj kompleks konfrontacija (koje su obuhvatale i radikalno mehaničko okretanje javnih britanskih stavova na onu stranu na koju je diktirala nemačka kultura, kao i broj očigledno značajnih nemačkih uticaja na individualne engleske autore) s pravom privukao veliku pažnju naučnika i kritike. Opet, ta je pažnja okrenuta na dve strane, pa mi na osnovu tih rezultata, uprkos značaju predmeta i uprkos brojnim naučnim pohodima na ovu teritoriju, još nemamo uvid, niti jasne predstave o tome šta je prouzrokovalo, kako su se odvijale i čim su rezultirale pomenute transakcije. Kako su se ta interesovanja razdvojila, pokazaćemo u nastavku.

S jedne strane imamo slučaj, odavno poznat nama koji se dugo bavimo komparativnom književnošću, da je jedan broj naučnika (vaspitan u tradicijama »engleskog« kao akademske discipline, na koje su se i oni sami nastavljali) izgleda bio zainteresovan za istraživanja prisustva uticaja stranih književnosti, autora i dela u Engleskoj. Takva proučavanja ostajala su bez uvida germanista, romanista, slavista i drugih »autsajdera«, čiji su interesi razumljivo usmereni na književni »izvor« (ili u našem vlastitom žargonu rečeno, na »emitora«). I taj malo izražen interes nekolicine autora i kritičara engleske književnosti za njene »inostrane odnose«, skoro je uvek bio deo mnogo neposrednijih i za njih neophodnijih interesovanja za nekog pojedinog britanskog autora ili delo. Ove dve vrste istraživanja, jedno koje se zasniva i napaja na izvoru »emisione«, a drugo na izvoru »receptivne« književnosti, često su u situaciji da procenjuju iste činjenice bez uzajamne razmene informacija.

Drugo razdvajanje koje karakteriše naše ranije napore da se objasni »uvoz Nemaca« i da se procene transakcije iz kojih se on sastoji, nije rezultat razumljivih razlika u emfazi onih naučnika čiji su načelni interesi usmereni na pojedine njihove nacionalne književnosti. To razdvajanje je više proizvod onog metodološkog procesa u komparativnoj književnosti na koga sam već ukazao: a to je ustanovljavanje razlike između proučavanja recepcije i proučavanja uticaja. Skoro bez izuzetka rad komparatista na anglo-germanskim književnim odnosima uzimao je ili jedan ili drugi oblik. Ono je prepoznatljivo i u podeli na, s jedne strane, strogo kvantitativan, enumerativan rad posvećen utvrđivanju obima i prirode prisustva nemačke književnosti u engleskoj javnosti, tj. na vrstu proučavanja, češće i bolje nazivanom terminom »Publikumsforschung«, a sa druge, na strogo »kritički« i objašnjavački posao, usmeren ka merenju dubine određenih engleskih autora, prilikom traganja za njihovom zavisnošću (ili za pomanjkanjem zavisnosti, u slučaju Rene Veleka) o postojećim nemačkim izvorima. Tako je naša zbirka prikupljene mudrosti o ovom predmetu podeljena na dva dela: s jedne strane imamo preglede kao što je Morganov i Hohlfeldov (Holfeld) pod nazivom »Nemačka književnost u britanskim časopisima 1750 – 1860« (1948), a sa druge, proučavanja kao ono Franka Stokoea (Frank Stöke) »Nemački uticaj u engleskoj književnosti romantizma 1788 – 1818« (1926). Radovi manjeg autoriteta i obima takođe spadaju u jednu od ove dve kategorije. Pa i Horst Ooppel (Horst Opel), u uvodu u svoj dvotomni pregledan prikaz celokupnog toka anglo-germanskih odnosa, podseća čitaoca da je u njemu izneo dve vrste informacija, istina, grupisanih u zajedničkim poglavljima, kako bi se zahvaljujući književnoj periodizaciji postigla izvesna organizovanost materijala, ali da su one uprkos tome odelite prirode.

Zbog toga što mi komparatisti tako intenzivno i bučno insistiramo na toj navodnoj razlici između proučavanja uticaja i proučavanja recepcije: i što tako uporno zahtevamo odvajanje ove dve vrste izučavanja u naučnoj praksi: i jer tako usko i ograničeno definišemo »prave« granice svakog od njih, događa se da su se istraživanja anglo-germanskih i internacionalnih književnih odnosa svela na obezbeđivanje onog što je najbolje, a takve je rezultate Stephen Toulmin (Stifen Tulmin) u svojoj kritičkoj istoriografiji saznanja nazvao »samoograničenim predstavama«. Ako je poklon Engleza »Nemačkom Majstoru« bio nešto više od puke učtivosti i rutine, a svi raspoloživi pokazatelji pokazuju da JESTE, tada ga ne bi više trebalo posmatrati ili jednostavno kao datum u istoriji Geteove reputacije u Engleskoj, ili samo kao epizodu u kritičkoj biografiji jednog od Engleza koji su ga poslali; i to zato što nam taj poklon može pomoći da odgovorimo na sledeća pitanja: šta je Gete značio za te engleske pisce, i kakva je uloga Engleza u onom što su Geteova dela bila onda, i što su tek imala da postanu. Taj dokument je, ili bi bar trebalo da bude, ključ za neophodne uzajamne odnose između »uticaja« i »recepcije«, kao i za nužne međusobne reakcije »emitora« i »receptora«. Time bi se nagovestilo da procesi i sredstva koje smo označili ovim metaforama nisu uzajamno isključivi, uz podsećanje na to koliko je upotreba ovih termina u komparativnoj književnosti postala institucionalizovana.

Teško da se može pronaći ilustracija koja bolje govori o problemima što ih takva institucionalizovana upotreba može da donese naučnoj praksi, od one koju pruža članak Heinrich-a von Staden-a (Hajnrh Fon Staden), koja nosi naziv »Niče i Marks o grčkoj umetnosti i književnosti«. U podnaslovu se kaže da je to »Primer proučavanja recepcije«, mada je jasno da autor nije siguran kada mora da upotrebi poslednji termin. Zbog toga su prepreke što osujećuju upotrebu rečnika koji je konstruisao sam autor da bi pobio recipročnu prirodu datih procesa vrednu bližih ispitivanja.

Von Staden primećuje da u slučaju kojim se on bavi i uvek kada revolucionarni polemičari pokušavaju da razore i rasprše važeća predstave o starim tekstovima »te predstave, čak i kada se odbacuju kao zastarele, još uvek imaju odjeka u drugim tekstovima, i to ne samo onima koji govore o njihovoj ne vrednosti«. Navodeći taj razlog on se uzdržava od jednostavne karakterizacije tih odnosa uz pomoć termina »uticaj«, jer »uticaj« u običnoj upotrebi još uvek podnosi semantički teret jednostranog emanacionog modela koji ne uspeva da se prilagodi kompleksu agonske dijalektike svojstvene intelektualnim odnosima. Emanaciona paradigma uticaja bazirana na ideji *stellarum influxus-a*, etarskog ili astralnog fluida koji pritiče (fluere) sa zvezda u (u-) naš zemaljski svet... je suviše jednostavno da bi opisala isprepletanost koja je prisutna u ovim odnosima. »Pribežište takvog pritičaja ili uticaja«, nastavlja von Staden, »je zbog toga u suštini pasivna žrtva, dok receptijent *textusa receptusa* uz pomoć kontrasta može osvetliti bilo koji deo predela izuzetno širokog odgovarajućeg spektra. Marksovi i Ničeovi mnogostruki i protivrečni odgovori na njihove romantičarske uticaje jesu karakteristike kreativnih, borbenih receptijenata, a ne pribežišta jednostranog »u-ticaja«.

Tako je »recepcija« za Stadena manje ograničen pojam od pojma »uticaja«, jer ostavlja prostor za višestruke mogućnosti: »za odbacivanje ili prihvatanje primljenog teksta, za pridavanje centralnog, marginalnog ili neutralnog mesta receptijentu; za ponovna postavljanja ponovne pogleda ili protivljenja datom, ili za njegovu asimilaciju kroz isto tako inspirativno prihvatanje; za njegovu animaciju, bilo uz pomoć pesimističkih, bilo optimističkih gledišta priznatih veličina; za paralizovanje istog preko jednog od vidova tradicionalnog autoriteta, ili za njegovo pokretanje putem drugih; za nesvesne i smišljene odgovore na ono što se prima«. Većina mogućih odgovora na pitanja o pretečama teksta, tvrdi von Staden, »jesu zbog toga takvi da govore o tome da ih je moguće opisati kao serije disjunktivnih potencijala (mnoge od njih karakteriše disjunktivnost), kojima je zajedničko to da činom *receptije*« mogu postati aktuelni. Naglašavajući tako ono što sam naziva »stavom receptijenta«, von Staden se, očigledno nesvestan toga, jako približava pristupima i delovanju »*Rezeptionsforschung*«, čiji je najpoznatiji predstavnik Hans Robert Jauss (Hans Robert Jaus). On se, međutim, takođe približava onom što je isticao i čime se bavio Harold Bloom (Harold Blum) čija je ideja »pesničke pozajmice«, kako to beželi von Staden, udahnuła pojmu »uticaja« snažan novi kritički život«, uglavnom izvlačeći taj termin iz njegovog »emanacijskog doma« i usmeravajući pažnju prema čitaocu (posebno onom kojeg Bloom naziva »jakim«) kao aktivnom učesniku u procesu. Von Staden čak naslućuje »uzbuđujuću mogućnost proširivanja te teorije izvan granica poezije, koja bi tada pokrivala i druge intertekstualne, interkulturne, pa čak i intereponealne odnose između snažnih individualnih ili kolektivnih senzibiliteta.«

Tako von Stadeova studija idirektno sugerise ne samo »*Rezeption sasthetik*« koju je proklamovao Jauss u svojoj »*Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*« (1967; 1970), i ne samo teoriju o pesničkom uticaju, koju je izneo Bloom u svom »*Strahovanju od uticaja*« 1973. i »*Mapi pogrešnog čitanja*«, koji

imaju više zajedničkog nego što to upotrebljeni, konvencionalno isključivi termini mogu i da pokažu; već, isto tako, i činjenicu da je proučavanje književnih odnosa živo i zdravo, ako ne među komparativcima, a ono barem među teoretičarima.

Zaista ne želim da kažem da su teorije koje su skoro izneli Bloom i Jauss (i čitav legion germanista koji su prihvatili Jaussove teze) ako se uzmu u celosti, analogne, ili čak srodne, jer su suštinske razlike u usmerenju i artikulaciji naravno znatne; niti se podrazumeva da ih ja nekritički preporučujem i pored svih njihovih spornih doktrina i pretpostavki. One su obe vid izazova ili provokacije, pa su knjige u kojima su se one pojavile, do određenog stupnja namerno rušilački nastrojene. Ono što zaista mislim da utvrdim je to da obe imaju sposobnost da podstaknu potencijalno plodno preusmeravanje na istraživanja u komparativnoj književnosti, a posebno na proučavanje internacionalnih književnih odnosa, tako što će nas prvo izazvati da ponovo ispitamo naš jednosmeran model književne transmisije, a zatim i da u naša istraživanja uključimo jednu više bivalentnu ideju o »emitoru« i »receptoru«.

Teorije o »pesničkoj pozajmici« i postulati »estetike recepcije« pozivaju nas da na sličan način uočimo kako svako književno sučeljavanje koje se odvija između čitaoca i teksta, ili između priznatih i važećih paradigmi, kanona ili sistema normi, uključuje i recipročne interakcije. One nas dalje pozivaju da uvidimo da je svaka od tih konfrontacija praćena i vođena dijalektikom uzajamne određenosti. Zbog toga, bilo da govorimo o interakcijama između književnog teksta i »Erwartungshorizonta«, kao što to čini Jauss, bilo o željnom sučeljavanju čitaoca (pesnika (ili »Efeba«) i njegovih prethodnika po opredeljenju, kao što to čini Bloom; ili o pitanjima večne borbe »genija sa genijem i genija sa *genius loci* kao što to čini Geoffrey Hartman (Džofri Hartman); od nas se traži da odbacimo konvencionalne primere književne razmene (uključujući i one koje nudi »Wirkungsgeschichte«, kao što smo to po tradiciji činili) koje postavljaju jednačine sa samo jednom nepoznatom, i da umesto toga pronademo kompleksnije formulacije koje priznaju ulogu »emitora« u određivanju uloge »receptora« i obrnuto, bilo da su oba ili samo jedan od njih književni tekstovi, autori ili kolektivni entiteti.

Implikacije ovakve bifokalne perspektive u proučavanju međunarodnih književnih odnosa jesu zaista uzbuđujuće ne samo zato što nam dozvoljavaju obnovu i preusmeravanje celokupnog područja istraživanja, koje se, izgleda, pokazalo kao zastareo i jednosmeran književni poduhvat; kao što su, na primer, proučavanja nacionalnih prilika i iluzija i onih »kreativnih izdaja« koje Robert Escarpit (Rober Eskarpi) definiše kao događaje kada književna dela prelaze iz jedne jezičke zajednice u drugu; i kao što su proučavanja književnih posrednika i mnoštva drugih *rappports de fait*, koji sada primaju kritičke kao i istorijske dimenzije. Štaviše, one nam dozvoljavaju da tumačimo takva svedočanstva kao što je engleski rođendanski poklon Geteu, ne samo sa pozicija njegovog značaja koji sada primaju kritičke kao i istorijske dimenzije. Štaviše, one nam dozvoljavaju da tumačimo takva svedočanstva kao što je engleski rođendanski poklon Geteu, ne samo sa pozicija njegovog značaja koji sada primaju kritičke kao i istorijske dimenzije. Štaviše, one nam dozvoljavaju da tumačimo takva svedočanstva kao što je engleski rođendanski poklon Geteu, ne samo sa pozicija njegovog značaja koji sada primaju kritičke kao i istorijske dimenzije.

Tomas Karlaž je u časopisu »Edinburgh Review« objavio sledeće redove, iste godine kada je potpisao pismo upućeno njegovom »duhovnom učitelju«:

Nemačka književnost je od polovine stoleća utirala Englezima put. (...) Istorija tog kretanja mogla bi da osvetli kretanje mnogo važnijih stvari i da ponovo ukaže na prepreke koje su novom duhovnom predmetu, i mešavini njegovih istina i neistina, stvarali nerazumni neprijatelji, ipak više od nerazumnih prijatelja.

Do danas je naš rad bio upućen na »predmete« i »prijatelje«, ali ne i na prijateljstva; na »duhovne učitelje« i neke od »duhovnih Učenika«, ali ne i na čin ili prizor »instrukcija«; jednom rečju, naša posebna i usko forkulisana proučavanja uticaja i recepcije nisu upućena na »erotiku« ovog i drugih internacionalnih odnosa. Harold Bloom koristi pojam »erotika« na provokativan način pišući da je »poučavanje, što je još Platon znao, grana erotike u širokom smislu želje za onim što se ne poseduje, tj. ono je nadoknada za naše siromaštvo. ... Nijedan učitelj ne može izbeći da bira učenike, ili da bude izabran, jer je to u samoj prirodi poučavanja. Književno poučavanje je isto što i sama literatura. Nijedan jak pisac ne može birati svoje prethodnike, sve dotle dok ga oni sami već nisu izabrali i nijedan jak učenik ne može a da ne bude izabran od svojih učitelja.

Uprkos Bloom-ovom ideosinkraziskom pojmu »snage«, njegova koncepcija književnih odnosa kao procesa uzajamnog samodopunjavanja i komplementarnosti – procesa na koje možda nije neumesno primeniti termin »želje« – ne može mnogo pomoći, ali nam u svest doziva genijalnu opasku Pola Valerija da svetske književnosti u različitim vremenima i u različitim oblicima u stvari i nisu ništa drugo do »jedne drugima ljubavnice«. Valerijeva divna

metafora prikriva element borbe koji je prisutan u tim odnosima, ali dobro pristaje njihovoj kompleksnosti i dvosmernosti, a to je upravo ono što je isprovociralo Bloom-a i Jaussa koji nas podstiču da krenemo njihovim putem.

1. *Geteov život* (1855), novo izdanje sa uvodom Victor-a Lange-a (Viktor Lanž) (Njujork, 1965), str. 557-58.
2. Uporediti npr. sa »Problemi uticaja u književnoj istoriji«, Ihab-a Hassan-a (Ihab Hasan) *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, XIV (1955), 66-76. Hassan-ov poziv na strožije definisanje imao je odjeka na ICLA kongresima kod Haskell-a Blok-a, Anna-e Balakian i Claudio-a Guillen-a (Haskel Blok, Ana Balakian, Claudio Gijlen), kao i nekih drugih. Guillen ponavlja svoje shvatanje o razlici između uticaja i recepcije u svojoj knjizi *Književnost kao sistem* (Princeton, 1970), u kojoj je proučavanje recepcije u najboljem slučaju u skladu sa statusom *Hilfswissenschaft*. A Ulrich Weisstein je još dokora (1973) pozivao na pravljenje jasnije »granične linije« (u *Komparativna književnost i teorija književnosti*, str. 35.).
3. Kakav se izrazit kontrast uočava, kada se na primer uporede odgovarajući tomovi *Oxford History of English Literature* i *Deutsche Philologie im Aufriß*, kao i njihove obrade prisustva nemačke književnosti u Engleskoj.
4. Npr. »Einführung in die Rezeptionsforschung.« Gunter-a Grimm-a (Ginter Grim) u njegovoj antologiji *Literatur und Leser: Theorie und Modelle zur Rezeption Literarischer Werke* (Stuttgart, 1975), str. 81.
5. *Englisch-deutsche Literaturbeziehungen* (Berlin, 1971).
6. U njegovoj knjizi *Ljudsko saznanje I* (Princeton, 1972), str. 505. Specifični problemi anglo-germanskih književnih odnosa prirodno su deo opštijih problema istoriografske strukture i ograničenosti narativnog, kao što su oni koje je rasvetlio Hayden White (Hejden Vajt) u »Problemu promene u književnoj istoriji«, *Nova književna istorija*, VII (1975), 97 – 111.
7. *Daedalus*, XV (1976), 79 – 96.
8. Zbog vremenskog ograničenja ovog izlaganja nismo u mogućnosti da damo prikaz nekih sličnih novijih radova kao što je onaj Goran-a Hermeren-a (Geran Hermeren): *Uticaj u umetnosti i književnosti* (Princeton, 1975), koji nudi interesantan niz shematskih prikaza.
9. »Ka književnoj istoriji«, *Daedalus*, XCIX (1970), 355'83. Preštampano u izdanju Gregory Poletta (Gregori Polet) *Sporna mesta u savremenoj književnoj kritici* (Boston, 1973), str. 765.
10. Termin *Wirkung* možda nikada neće izbeći emancipne, afektivne konotacije. Na primer, razočaravajuće je ako se među radovima novije *Germanistentagung*, koja se velikim delom bavi istančanim metodološkim raspravama, pronade esej o »recepciji« *Vertera* u Francuskoj u čijem se zaključku tvrdi da je posle Julske revolucije uticaj ovog dela prestao, da »andere wirkungsvolle Werke hatten Paris erreicht und Werther in den Schatten gestellt, zum Beispiel Hoffmans Erzählungen u und Goethes Faust.« Pierre Grappin, »Aspekte der Rezeption Werthers i in Frankreich im 18. Jahrhundert.« u *Historizität in Sprach und Literaturwissenschaft: Vorträge und Berichte der Stuttgarter Germanisten tagung 1972*, ed. Walter Müller-Seidel, i dr. (München, 1974), str. 421.
11. Uzbuđujuće je videti koliko je mnogo ranije zanemarenih sučeljavanja nemačka *Rezeptionsforschung* već označila kao potencijalno plodne ne samo za naučna istraživanja, već isto tako i za poučavanja književnosti. Vidi npr. Eberhart Lammert (Eberhart Lamert), »Rezeption und Wirkungsgeschichte als Lehrgegenstand«, u Jürgen Kolge (Jürgen Kolbe) ed., *Neue Ansichten einer künftigen Germanistik* (München, 1973) str. 160 – 73.
12. O »pogrešnom razumevanju« vidi Lillian Furst (Lilian Furst) *Romantizam u perspektivi: komparativno proučavanje romantičarskih pokreta u Engleskoj, Francuskoj i Nemačkoj* (London i Njujork, 1969) i John Mander (Džon Mender) *Naši nemački rođaci: Anglo-germanske veze u 19. i 20. veku* (London, 1974.).
13. *Mapa pogrešnog čitanja*, str. 39.

Congres de la Littérature Comparee a Limoqes, 1976. godina, P.P. 1 – 11 (Manuskript)

sa engleskog: Gorana Krključ